

Östad 1:9 m.fl., Naverstad socken, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning – Metalltida boplatslämnningar

Jonna Wikström och Stig Swedberg

Kulturlandskapet rapporter 2026:9

Östad 1:9 m.fl., Naverstad socken, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning

Metalltida boplatslämningar

Jonna Wikström och Stig Swedberg

Kulturlandskapet

Administrativa uppgifter

Fastighet: Östad 2:7 och Östad 2:9, Naverstad socken, Tanums kommun, Västra Götalands län

Länsstyrelsebeslut datum /dnr: 2026-01-26 /45847-2025

Uppdragsnummer KMR (Fornsök): 202600041

Uppdragsgivare: Tanums kommun

Fältarbetsperiod: 2026-04-25 - 2026-04-29

Projektnummer: 26031

Projektsamordnare: Lovisa Lidell

Vetenskapligt ansvariga: Stig Swedberg och Lisa Börjesson Liljas

Fältansvarig: Jonna Wikström

Övrig personal: Stig Swedberg

För personalens meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.

Underkonsulter: Ulf Andersson, Tanums Maskinstation; Frank Leverin, Sveriges metallsökarförening;

Torbjörn Brorsson, Kontoret för keramiska studier

Utredningsområdets storlek: 37 398 m²

Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6 519 900 m, Öst 301 360 m

Höjd över havet: 65-85 meter

Digitalt dokumentationsmaterial: Mätfiler (ssf), fotografier (jpg), beskrivningar och listor (odt och ods)

Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av Kulturlandskapet.

Fynd: Har omhändertagits. Antal fyndposter: 6. Fynd förvaras hos Kulturlandskapet fram till fyndfördelning.

Provmaterial: Ej analyserade 14C-prover, makrofossilprover och markkemiprover förvaras hos Kulturlandskapet.

Östad 1:9 m.fl., Naverstad socken, Tanums kommun, Västra Götalands län Arkeologisk utredning av boplatsoområde från äldre järnålder

Kulturlandskapet rapporter 2026:9

© Kulturlandskapet 2026

Författare: Jonna Wikström och Stig Swedberg

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.

Omslagsbild framsida: Anläggning 1-3 och 7 i schakt 6 utgör tillsammans ett nyregistrerat boplatsoområde, L2026:2125, med fynd från äldre järnålder. Foto mot nordväst.

Bild baksida: Jonna gör sig redo att mäta in schakt 10 medan Stig fotar profil mot väst.

Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Topografisk grundkarta samt plankarta: Tillhandahållen av uppdragsgivaren.

Övriga kartor och situationsplaner: Framställda av Kulturlandskapet med data från Lantmäteriet.

Upphovsrätt: Om inget annat anges enligt Creative Commons licens CC BY.

Redigering och layout: Cecilia Wingård

Sökord: Bohuslän, metalltid, boplatsoområde, boplat, kokgrop, härd, keramik, bränd lera, lerkula

Kulturlandskapet

Ekelidsvägen 5

457 40 FJÄLLBACKA

www.kulturland.se

kontakt@kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning	7	Tolkning och antikvarisk bedömning	28
Inledning	8	Tolkning	28
Syfte	8	Kulturmiljön Västra Bullarestranden	29
Utredningsområdet	8	Antikvarisk bedömning	29
Kulturmiljö	10	Värdering av måluppfyllelsen	29
Fornlämningsbild	11	Förslag på ytterligare åtgärder	29
Tidigare undersökningar	12	Lagstiftning	30
Frågeställningar	14	Källor	31
Metod	14	Bilagor	33
Utredningsresultat	17	Bilaga 1- Enheter	34
Schakt	17	Bilaga 2- Anläggningar	35
Anläggningar	20	Bilaga 3 - Fyndlista	36
Fynd	24	Bilaga 4- Lämningar	37
Lämningar	27		
Analysresultat	27		

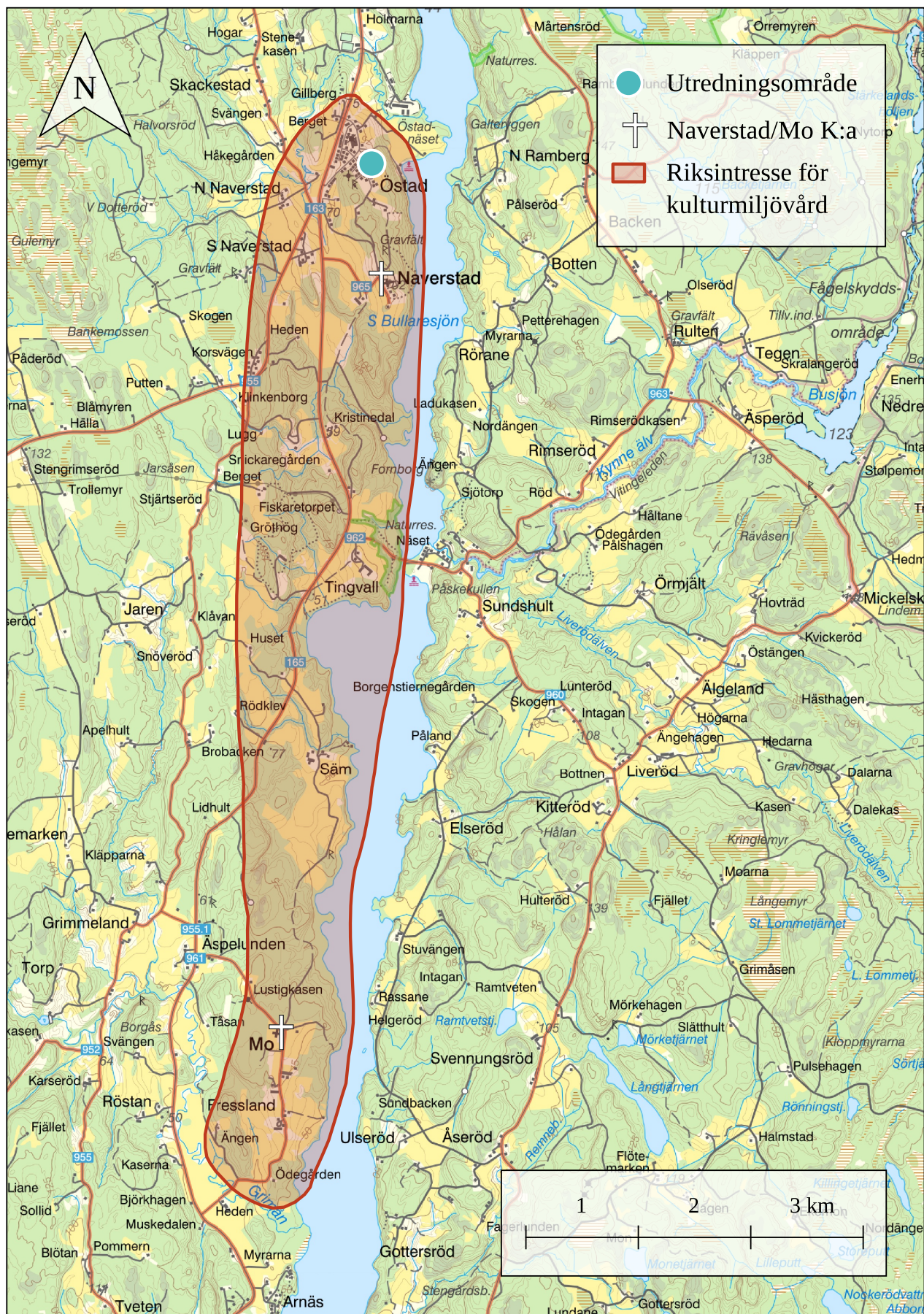

Illustration 1. Kartan visar utredningsområdets belägenhet vid Södra Bullaresjön. Tätorten Östad och dess omgivningar ingår i riksintresse för kulturmiljövården KO57 Västra Bullarestranden (Mo och Naverstads socken). Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Östad 1:9 m.fl., Naverstad socken, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning

Metalltida boplatsslämningar

Sammanfattning

Tanums kommun planerar att upprätta en detaljplan för bostadsändamål inom fastighet Östad 1:9 m.fl. Länsstyrelsen i Västra Götalands län har därför gett Kulturlandskapet i uppdrag att utreda ifall tidigare okända fornlämningar finns inom berörda ytor.

Hela utredningsområdet är beläget inom riksintresse för kulturmiljövården KO57 *Västra Bullarestranden* (Mo och Naverstads socken) och utgörs främst av sluttande åker/ängsmark längs en åsrygg. I närområdet är spår från såväl sten- som bronsålder sparsamma men längs åsen mellan Östad och Naverstad finns sex gravfält registrerade och därtill finns ytterligare ett flertal högar och stensättningar i omgivningarna. Mindre är dock känt om de gårdar och bosättningar som givit upphov till gravfälten. Utredningens övergripande frågeställning har därför varit: *Var har de gårdar varit belägna som gett upphov till de många gravfälten på åsen?*

Utredningen utfördes i två steg: metalledetering och sökschaktning. Dag 1 besiktigades utredningsområdet och metalledetering genomfördes inom hela ytan i syfte att ligga till grund för riktad sökschaktning. Denna resulterade dock inte i några tydligt förhistoriska fynd varför den efterföljande sökschaktningen under dag 2-3 kom att utgå från topografiska förhållanden. Tre lämpliga ytor för schaktning identifierades.

Sammantaget registrerades sju anläggningar under tre lämningsnummer, samtliga inom yta 2 längs åsryggen.

L:2026:2124 utgörs av en härd och är belägen inom ytans norra del, liksom L:2026:2126 som utgörs av en boplatz bestående av två härdar. L:2026:2125 utgör ett boplatzområde inom ytans södra del. Denna består av tre kokgropar och en grop vilken har registrerats som en boplatsslämning övrig. Vid en begränsad delundersökning av två av anläggningarna framkom fynd av keramik från äldre järnålder, bränd lera och en möjlig lerkula. Under utredningen påträffades inga tydliga lämningar efter boningshus eller annan bebyggelse men mycket talar för att lämningarna representerar en del av den bosättning som hört samman med det närbelägna gravfältet.

Kulturlandskapet anser att fornlämningarna i första hand bör få kvarligga. I det fall detta inte är möjligt, bör samtliga lämningar omfattas av ytterligare antikvariska åtgärder. Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens (MB) generella hänsynsregler. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen. För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Inledning

Syfte

Tanums kommun planerar att upprätta en detaljplan för bostadsändamål inom fastighet Östad 1:9 m.fl. Länsstyrelsen i Västra Götalands län har därför gett Kulturlandskapet i uppdrag att utreda ifall tidigare okända fornlämningar finns inom området. Resultaten från utredningen ska kunna användas vid länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultatet ska också kunna användas som planeringsunderlag för Tanums kommun. Beslutet om en arkeologisk utredning fattades enligt 2 kap 11§ Kulturmiljölagen.

Utredningsområdet

Tätorten Östad och dess omgivningar ingår i *riksintresse för kulturmiljövården KO57 Västra Bullarestranden* (Mo och Naverstads socken) samt den kommunala kulturmiljön med samma namn, *illustration 1*. Enligt beslutets värdebeskrivning utgörs området av ett "Kuperat odlingslandskap utmed

sjön Bullaren där fornlämningar vid en medeltida vägsträckning tillsammans med två sockenkyrkor och agrar bebyggelse i krönlägen speglar en lång bebyggelsekontinuitet och Bullarens betydelse som kommunikationsstråk."¹

Själva utredningsområdet är beläget inom fastigheterna Östad 2:7 och 2:9, mellan tätorten Östad och Östadnäset vid Södra Bullarsjön i Naverstads socken. Ytan är drygt 3 hektar stor och utgörs främst av sluttande åker/ängsmark längs en åsrygg, 65-85 möh, *illustration 2*. Av jordartskartan på SGU framgår att just partiet Östad-Naverstad kyrka sticker ut från omgivningarna. Istället för det vanliga urberget med lera/silt emellan finns här stråk av morän eller morän omväxlande med sorterade sediment. Området för utredningen består av grov silt i de högre ligande partierna och lerig silt i de lägre.²

Särskilt åsryggen i väst synes utgöra ett myck-

¹ Länsstyrelsen i Västra Götaland 1987

² Sveriges geologiska undersökningar

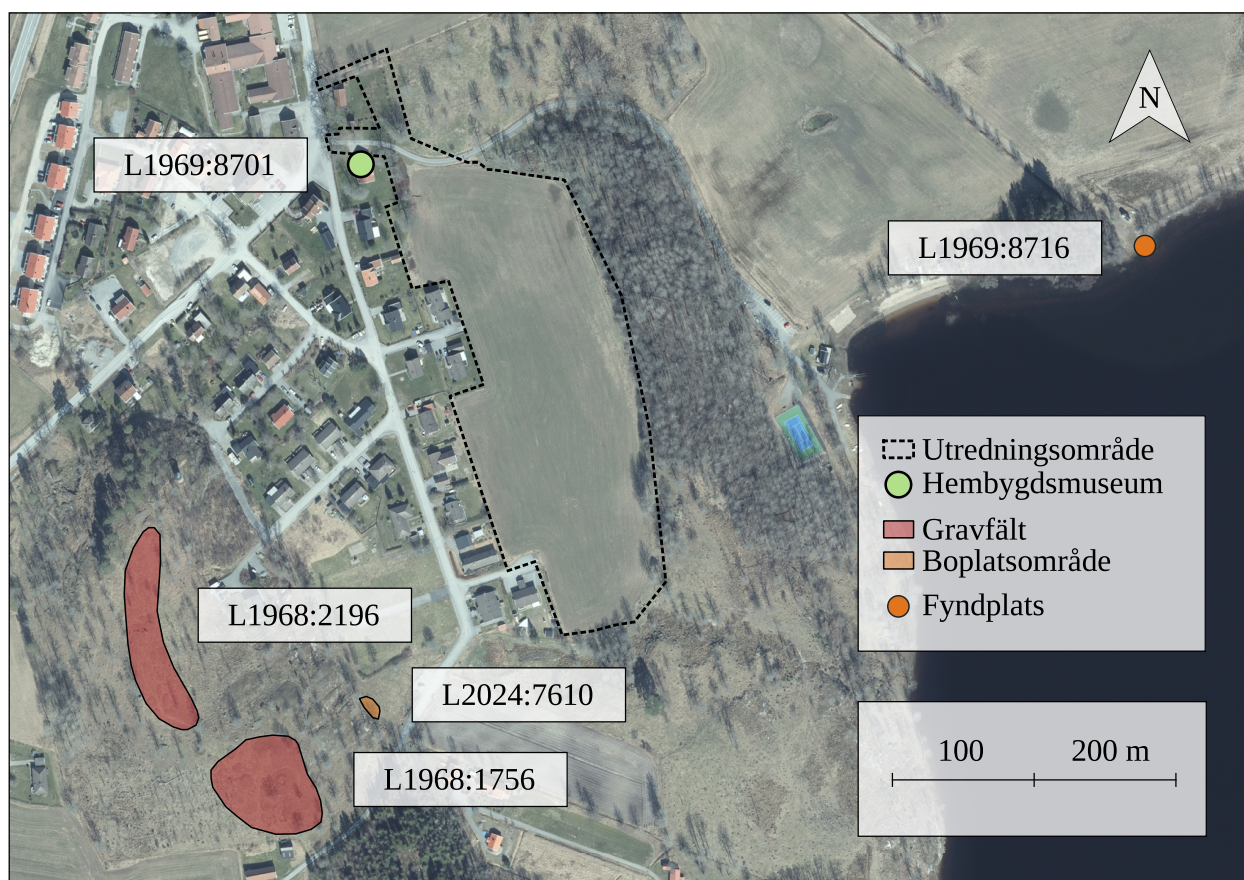

Illustration 2. Utredningsområdet och fornlämningar i nära anslutning till detta. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

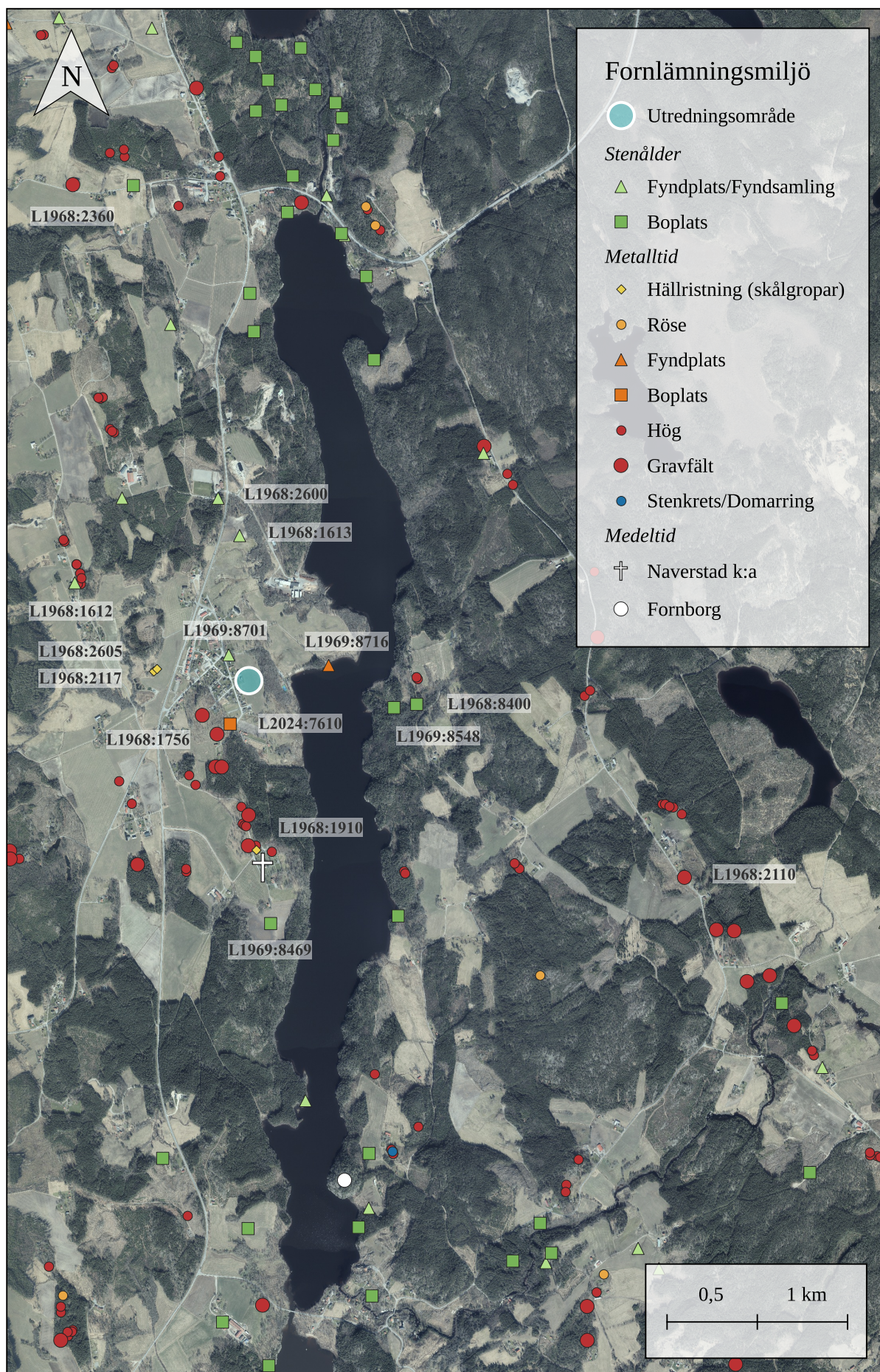

Illustration 3. Kartan visar fornlämningar från olika tidsperioder kring utredningsområdet. Lämningarna som är markerade med lämningsnummer omnämns i texten. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

et lämpligt boplatsläge, men det finns inga sedan tidigare kända lämningar inom själva utredningsområdet. På historisk kartmaterial från 1801 och 1845 utgörs marken av obebyggd äng eller åker men på ekonomiska kartan från 1930-talet finns ett hus vid fastigheten Östad 2:9, *illustration 7*.³ Detta hus återfinns dock inte i senare kartmaterial.

Kulturmiljö

Södra Bullaresjön ingår i den stora sprickdalen Idefjorden-Bullaresjöarna-Gullmarsfjorden. Landskapet karaktäriseras av höga plåtar med skog och branta sluttningar ner mot sjöstränderna och det är längs dessa stränder som de tidigaste spåren av mänsklig närvaro i området återfinns. Dessa utgörs av såväl lösfynd som boplatser varav merparten bedöms vara mesolitiska.⁴ Ett tydligt kluster framträder på den landremsa som skiljer Bullaresjöarna ifrån varandra, och även längs stränderna söder om näset vid Tingvall och Sundshult finns ett tiotal boplatser registrerade. Här återfinns även Naverstad sockens enda stenkammargrav, L1968:2116.

³ Lantmäteriets historiska kartor

⁴ Swedberg m fl 2014

Även under metalltid är bosättningarna till stor del relaterade till landskapets sjöar och vattendrag, men har i samband med jordbrukets allt större betydelse förflyttats upp mot de högre belägna plåtarna och åsryggarna. Inom Naverstads socken finns det ett fåtal registrerade gravrösen och hållristningslokaler med skålgropar, men det är framförallt genom järnålderns gravfält som vi kan följa var centralbygderna fanns under förhistorisk tid. Större koncentrationer av gravar återfinns bland annat kring Säm och Backen/Tegen, och det gravfältsbånd som sträcker sig från Östad i norr till Naverstads kyrka i söder utgör ett av landskapets mest framträdande fornlämningsmiljöer, *illustration 3*.

I *Bohusläns historia och beskrifning* från 1843 ägnar Axel Emmanuel Holmberg dessa gravfält särskild uppmärksamhet. Han kopplar platsen till en sägentradition om "Skottarnes plundringståg", och en efterföljande strid i området. Enligt berättelsen ska främmande krigare ha försökt ta sig genom bygden via det så kallade Långevallspasset men möttes där upp och besegrades av lokala hövdingar. De flyende fienderna ska sedan ha blivit upphunna och i stor mängd nedhuggna vid området kring Naverstads kyrka varefter de begravts i de många gravhögarna.

Illustration 4. Bronsyxa från fyndplats L1969:8716, ca 300 m öster om utredningsområdet. Källa: Bohusläns museum.

Holmberg förhåller sig dock kritisk till sägnens historiska sanningshalt. Han menar att gravfältets karaktär snarare talar för att platsen varit ett vanligt gravområde och lyfter bland annat att människor vid den här tiden sällan begravde sina fiender ”utan lemnade dem wilddjuren till spis”.⁵

Sammantaget utgörs gravfälten av ett sextio-tal högar och ett tjugotal stensättningar. De största av dessa gravar, de så kallade Kungs- och Drottninghögarna, är belägna i nära anslutning till dagens bebyggelse i Östad och vittnar om att platsen sannolikt varit ett säte för stormän redan under järnålder. Under medeltiden blev Naverstad med sin kyrka från 1100-talet sedan en centralpunkt i den kristna sockenindelningen⁶ och genom historien har Östad fungerat som såväl gästgiveriort som tingsplats.⁷ Det kuperade odlingslandskap som vi ser här idag präglas således av en lång bebyggelsekontinuitet där bland annat fynd av skafthålsyxor indikerar att jorden kring gravfältet kan ha tagits i bruk redan under neolitikum eller tidig bronsålder. Gårdarna Östad (första källbelägg 1391) resp Naverstad (första källbelägg 1334) har med största sannolikhet en historia som går ner i järnålder.⁸

⁵ Holmberg 1843a

⁶ Länsstyrelsen i Västra Götaland 2017

⁷ Jonasson m fl 2014

⁸ Dialekt- ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg 1938

Fornlämningsbild

Som tidigare nämnts finns tydliga spår redan från mesolitisk tid i Södra Bullaresjöns omnejd. I närområdet kring Östad är lämningar från stenåldern emellertid sparsamma. I den södra änden av åsen finns en registrerad boplat, L1969:8469, där en bit slagen flinta och en bit slagen kvarts påträffats i en potatisåker. På andra sidan sjön finns ytterligare ett par boplatser, L1969:8548 och L1969:8400, med enstaka fynd av slagen flinta. Lösfynd i form av ett flintblad har hittats vid L1968:1613 och skafthålsyxor har påträffats vid fyndplatserna L1968:1612 och L1968:2600 – samtliga belägna inom en dryg kilometer från utredningsområdet. Även på det intilliggande hembygds museet förvaras ett par skafthålsyxor samt en stenmejsel, en stenyxa och ett 30-tal bitar slagen flinta. Här finns också några nätsänken av sten och en ekstocksbat. Dessa ingår samtliga i en fyndsamling, L1969:8701.

Det finns inga stenkistor eller rösen i närområdet, som skulle kunna bekräfta mänsklig närvaro under neolitikum-bronsålder, men ett antal skålgropar återfinns vid L1968:2117, L1968:2605, L1968:1910. Strax sydväst om själva utredningsområdet har även ett boplatsoområde, L2024:7610, med en kokgrop som daterats till bronsålder registrerats och vid Östadnäsets södra strand finns uppgift om en påträffad bronsyxa, L1969:8716,

Illustration 5. L1968:1756 med Kungshögen i förgrunden och Drottninghögen i bakgrunden. Foto mot SO.

Illustration 6. Typiska gravurnor från de högar som A E Holmberg grävde ut 1842. Illustrationer ur tidskriften *Runa* från 1842, 3:e häftet.

illustration 4. Fornlämningsmiljön i området har emellertid en tydlig tyngdpunkt i järnålder, illustration 3. Den ovan nämnda Kungs- och Drottninghögar är belägna inom gravfältet L1968:1756 och längs åsen mellan Östad och Naverstad finns gravfält registrerade under ytterligare fem lämningsnummer: L1968:2196, L1968:1820 och L1968:2445, L1968:2374 samt L1968:1974. Förutom de gravar som ingår i gravfälten finns också ett flertal högar och stensättningar i omgivningarna.

Tidigare undersökningar

Trots den fornlämningsrika kulturmiljön har endast ett fåtal arkeologiska undersökningar genomförts i området. Den första av dessa företogs på initiativ av Holmberg, som i början av 1840-talet undersökte några av högarna inom Naverstads gravfält, däribland Kungs- och Drottninghögen, illustration 5.⁹ Han fann att alla högar utom en var bildade av omsorgsfullt hopfogade stenrösen som upptog $\frac{1}{2}$ till $\frac{3}{4}$ av högarnas längd och bredd. Fyllnaden bestod av sand och vit lera samt ett tjockt lager matjord. Under röset fanns alltid ett tydligt urskiljbart lager av aska blandat med bensmulor och sporadiska, förvittrade stycken av s.k. kopparblandning.

I gravhögarna påträffades nästan alltid två urnor tillsammans: en större, obränd och sämre arbetad som saknade såväl öron som dekor, samt en mindre urna vilken var bränd och prydd med både öra och mönster i form av linjer och punk-

ter, illustration 6. Urnorna saknade i regel förslutning och innehöll en sammanpackad, fast massa av brända ben som tydligt visade att de tillhört människor av olika åldrar. De större urnorna var alltid fyllda till bredden medan de mindre bara var fyllda till hälften. Två gravhögar saknade urnor men utifrån hur kvarlevorna låg samlade kunde dessa enligt Holmberg antas ha legat i någon slags behållare av organiskt material som senare förmultnat.

Den så kallade Kungshögens kammare var stor nog att rymma en människa och bestod av mot varandra resta klippstycken. Denna hade dock blivit genomsökt av gravplundrare vid ett tidigare tillfälle och saknade därför övriga fynd. Den intilliggande drottninghögens kammare bestod av två rum som skildes åt av en tunn stenhäll. I den ena av dessa stod två urnor vilka bland annat innehöll en mänsklig tand och ett par välgjorda kopparspikar. I gravens inre rum påträffades en vackert dekorerad gravurna med fyra öron som var vält över en samling brända ben. Intill denna stod en annan urna likt de enkla, obrända urnor som påträffats i många av de andra gravarna. Innehållet i denna täcktes av en sönderslagen, dekorerad urna av vad Holmberg beskrev som ett "hvitgrått, starkt glittrande, fast ämne". Han noterade också att gravbålets eld hade varit så intensiv att sand och aska smält samman till en glasliknade massa. I denna fanns såväl fragment av ben som små silverkuler vilka tolkats som rester från ett smycke som smält av elden. I Drottninghögen påträffades även delar av en benkam med två små kopparnitar som antyder att kam-

⁹ Holmberg 1843b

Illustration 7. Utredningsområdet med fynd från metalledetekteringen markerade. Tre lämpliga ytor för sökschaktning identifierades utifrån topografiska förhållanden och avgränsades utifrån tidigare bebyggelse enligt ekonomiska kartan från 1930-talet. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

men varit infäst i ett skaft eller en rygg av ett material som förmultnat eller förtärts av elden.

I andra högar påträffades även fynd av hästtänder, dräkt detaljer av brons, en genomborrad sten som kan ha använts som knapp eller amulett samt harts och gullockra. I en av gravarna påträffades också en liten flaska av glas, återfunnet i omsorgsfull förvaring och i upprätt ställning varför Holmberg anser det troligt att den innehållit någon form av flytande ämne. En spjutspets av järn återfanns också i en av högarna men då denna anträffades ovanför själva röset kan den ha hamnat där vid ett senare tillfälle.

Holmberg undersökte även ett gravfält vid Musland, 3,5 km norr om Östad, som bestod av en större samling runda högar. Dessa saknade, till skillnad från gravfälten vid Naverstad och Östad, såväl rösen som gravurnor. Det enda som påträffats i högarna var en tjock askbädd med en mängd bensmulor och några sönderrostade järnbitar. Endast i den största gravhögen fanns en urna, gjord av täljsten och med öron av järn, som enligt Holmberg ursprungligen tycktes ha utgjort ett kokkärl eller annat husgeråd. Det är emellertid osäkert vilket av gravfälten i Musland som egentligen undersöktes vid detta tillfälle. I omgivningarna finns ett par gravfält registrerade i KMR, men det är också möjligt att de högar som Holmberg grävde ut inte längre finns kvar.

1924 undersökte även Gerog Sarauw en hög med röse i närheten av Musland, L1968:2360. I detta påträffades en keramikskärva som idag förvaras hos Göteborgs stadsmuseum.¹⁰ Samma år ska markägaren ha skrivit till Riksantikvarieämbetet och bett om att få borttaga resterande högar vilket också beviljades.¹¹ Även några gravar inom järnåldersgravfältet L1968:2110 mellan Backen och Tegen, som delvis blivit förstört i samband med bebyggelse, undersöktes på uppdrag av Riksantikvarieämbetet år 1942.¹² I samband med denna påträffades ett par ornerade hårnålsfragment av ben samt några mindre bitar av brons och sönderrostat järn. I två av högarna återfanns även keramik och gravurnor av sådan karaktär att de kan antas vara relativt samtida med gravfälten kring Naverstad och Östad på andra sidan Södra Bullaresjön.

Förutom utgrävningar av gravfält under 1800-talet och första halvan av 1900-talet har ytterligare tre arkeologiska undersökningar genomförts i området. 1996 förundersökte Bohusläns museum en stenålderboplats, L1969:8055,¹³ och 2018 genomförde Kulturlandskapet en utredning kring ett stridsvärn från historisk tid, L1969:8962.¹⁴ Strax sydväst om utredningsområdet, alldeles intill gravfältet, utförde även Bohusläns museum en utredning i november 2024.¹⁵ Det var i samband med denna som det tidigare nämnda boplatsoområdet, L2024:7610, registrerades. Boplatsoområdet utgjordes av en härd och en kokgrop, som även slutundersöktes. Inga fynd påträffades men kokgruppen daterades till 1410–1220 f.Kr., det vill säga bronsålder, vilket tydligt visar på aktiviteter i området även under denna period.

Frågeställningar

De många gravfälten i området kring Södra Bullaresjön har länge varit kända, omtalade och blivit föremål för undersökningar och sägensbildningar. Desto mindre är känt om de gårdar och bosättningar som givit upphov till dem. Utredningsområdet har god potential, geografiskt och geologiskt, att innehålla spår från äldre boplatser eller gårdslägen. Utredningens övergripande frågeställning är därför:

Var har de gårdar varit belägna som gett upphov till de många gravfälten på åsen?

Metod

Utredningen utfördes i två steg: metalldetektering och sökschaktning.

Metalldetektering

Dag 1 besiktigades utredningsområdet och metalldetektering genomfördes inom hela ytan i syfte att ligga till grund för riktad sökschaktning. Denna resulterade dock inte i några förhistoriska fynd, även om smältor som inte kan uteslutas vara förhistoriska förekom, *illustration 7*. Metalldetektering utfördes av Sveriges metallsökarförning och samordnades av ordföranden Frank Leverin.

¹⁰ Göteborgs stadsmuseums samlingar, GAM:23479

¹¹ Kulturmiljöregistret, L1968:2360

¹² Göteborgs stadsmuseums samlingar, Arkeologisk arkivrapport 1942:3

¹³ Bark 2005

¹⁴ Swedberg 2018

¹⁵ Peterson 2025

Schaktning

Den efterföljande sökschaktningen under dag 2-3 kom utifrån resultatet av metalledekteringen att utgå från topografiska förhållanden. Tre lämpliga ytor för schaktning identifierades, *illustration 7*, och totalt grävdes en yta på 385 m², fördelat på 21 schakt med dubbel skopbredd.

Fornlämningar, grävenheter och anläggningar mättes in med RTK-GPS, beskrevs och fotograferades. Lagerföljden i schakten dokumenterades med beskrivning och fotografi. Framkomna anläggningar dokumenterades i plan och anläggningar som blev föremål för delundersökning dokumenterades även i profil.

Arbetet dokumenterades löpande genom fotografering och framkomna fynd togs in för mer noggrann bedömning. Fältarbetet utfördes av Stig Swedberg och Jonna Wikström. Efter en initial genomgång av fyndmaterialet överlämnades keramikfynden till Torbjörn Brorsson vid Kontoret för Keramiska Studier (KKS) för konsultation och ytterligare analys. I samband med detta genomfördes även en XRF-analys på den brändaleran.

Provtagning

Förutom den ovan nämnda XRF-analysen utfördes inga naturvetenskapliga analyser inom ramen för utredningen. Markkemiprover togs i utvalda schakt och yttligt förekommande kolprover från anläggningar samlades in i det fall framtida analyser skulle bli aktuellt.

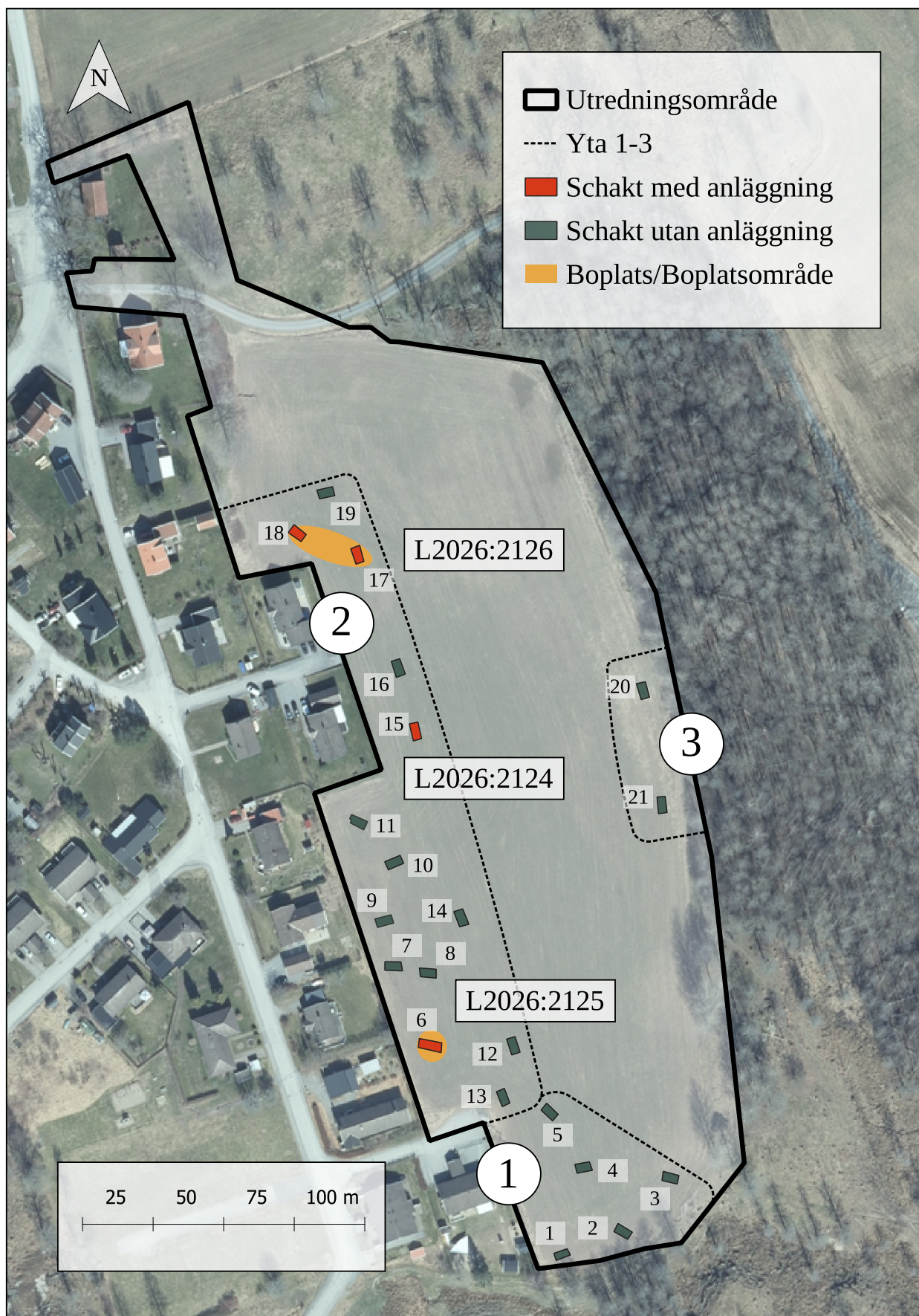

Illustration 8. Kartan visar grävnheter med och utan framkomna anläggningar samt de lämningar som registrerats inom ramen för utredningen. L:2026:2124 utgörs av en härd och L2026:2126 utgör en boplats bestående av två härdar. L2026:2125 utgör ett boplatssområde bestående av tre kokgropar och en grop med fynd av keramik från äldre järnålder, bränd lera och en möjlig lerkula. Samtliga lämningar är belägna inom yta 2 längs åsryggen. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Utredningsresultat

Schakt

Vid utredningen grävdes 21 schakt inom tre ytor, *illustration 8 och bilaga 1*. Yta 1 utgjordes av ett plant parti vid en bäckravin i utredningsområdets sydligaste del. Yta 2 utgjordes av själva åsryggen i väst samt det översta partiet av slänten ner mot öst. I norr avgränsades ytan av fastigheten Östad 2:9 då denna varit bebyggd under 1900-talet och därmed ansågs vara störd. Yta 3 utgjordes av ett plant parti nedanför sluttningen i utredningsområdets östra del.

Yta 1

Inom yta 1, belägen på ca 80-81,5 möh, togs 5 schakt upp. Samtliga schakt i denna del bestod av silt till siltig lera. Området har varit odlat och övergången mellan matjord och undergrund var tydlig 0,2-0,25 m under markytan, *illustration 9*. I botten av schakt 4 påträffades en ca 0,6 m stor mörkfärgning/grop med kolstänk, *illustration 10*. Denna bedömdes dock inte utgöra ett tydligt spår av mänsklig aktivitet varför den inte registrerades i KMR.

Illustration 9. Inom yta 1 togs 5 schakt upp. Området har varit odlat och övergången mellan matjord och undergrund var tydlig 0,2-0,25 m under markytan. Profil från schakt 3, foto mot NO.

Illustration 10. I botten av schakt 4 påträffades en ca 0,6 m stor mörkfärgning/grop med kolstänk. Denna bedömdes dock inte utgöra ett tydligt spår av mänsklig aktivitet varför den inte registrerades i KMR. Foto mot NV.

des i KMR. I schakt 5 framkom tydliga spår från plog på 0,25 m djup. I övrigt framkom inga fynd eller anläggningar inom yta 1.

Yta 2

Inom yta 2, belägen på ca 81-84 möh, togs 14 schakt upp. Schakt 6-11 lades högst upp på åsryggens södra del. Jordarten i dessa var sand till sandig silt och även här var övergången mellan matjord och undergrund tydlig 0,2-0,25 m under markytan, *illustration 11 och 12*. Ett par av schakten innehöll kolstänk och enstaka skärvsten, och i schakt 6 framkom även fyra anläggningar med fynd av bränd lera och keramik. Dessa kom tillsammans att utgöra grund för registrering av boplatsoområde L2026:2125, *illustration 8 och 12*.

Schakt 12-16 togs upp i en svag sluttning strax öster om själva åsryggen. Jordarten i dessa var silt till siltig lera med en tydlig övergång mellan matjord och undergrund 0,25-0,3 m under markytan. I schakt 15 framkom anläggning L2026:2124 men inga fynd, *illustration 8 och 13*.

Schakt 17-19 togs upp längs åsryggens norra del. Jordarten i dessa var sand till siltig sand, möjligen med ett påfört lager kring schakt 18 där övergången mellan matjord och undergrund inföll först 0,45 m under markytan. I schakt 17 och 18 framkom anläggningar, en i vardera, men inga fynd. Dessa kom tillsammans att utgöra grund för registrering av boplat L2026:2126, *illustration 8 samt 14 och 15*.

Inom yta 2 samlades 5 kolprover och 9 markkemiprover in. Fynden från anläggningarna i schakt 6 togs in för mer noggrann bedömning.

Illustration 11. Schakt 6-11 lades högst upp på åsryggens södra del inom yta 2. Jordarten i dessa var sand till sandig silt och även här var övergången mellan matjord och undergrund tydlig 0,2-0,25 m under markytan. Profil från schakt 7, foto mot N.

Illustration 12. I Schakt 6 framkom fyra anläggningar med fynd av bränd lera och keramik. Dessa kom tillsammans att utgöra grund för registrering av boplatssområde L2026:2125. Foto mot O.

Illustration 13. Schakt 12-16 togs upp i en svag sluttning strax öster om själva åsryggen. Jordarten i dessa var silt till siltig lera. I schakt 15 framkom en anläggning, L2026:2124, men inga fynd. Foto mot SV.

Illustration 14. Schakt 17-19 togs upp längs åsryggens norra del. Jordarten i dessa var sand till siltig sand. I schakt 17 framkom en anläggning men inga fynd. Foto mot SV.

Illustration 15. I schakt 18 inföll övergången mellan matjord och undergrund först 0,45 m under markytan vilket indikerar att jord har påförts i denna del av undersökningsområdet. Även i detta schakt framkom en anläggning som tillsammans med anläggningen från schakt 17, illustration 14, kom att utgöra grund för registrering av boplats L2026:2126. Foto mot SV.

Yta 3

Inom yta 3, belägen på ca 74-75 möh, togs två schakt upp. Jordarten i schakt 20 och 21 var lera och bestod av ett tjockare lager matjord, ca 0,5-0,55 m, än i schakten inom övriga ytor, *illustration 16*. Troligtvis har erosion och plöjning varit orsak till att matjordslagret växt till sig i denna del av undersökningsområdet. I schakt 21 framkom en mörkfärgning/grop med kolstänk, ca 1 x 0,5 m stor, *illustration 17*. Det är möjligt att denna, liksom mörkfärgningen i schakt 4, utgör spår från mänsklig aktivitet under förhistorisk tid men färgen skulle också kunna förklaras av att det är ett försumpningslager. På grund av det osäkra tolkningsläget har inte heller denna registrerats i KMR. I övrigt framkom inga fynd eller anläggningar inom yta 3, men ett par markkemiprover och ett kolprov samlades in.

Anläggningar

Vid utredningen registrerades sju anläggningar, *bilaga 2*. Av dessa framkom samtliga inom yta 2, fördelade på fyra schakt, *illustration 8*.

Anläggning 1, 2, 3 och 7 framkom i schakt 6, *illustration 18*. Anläggning 1-3 utgörs av eldstäder,

Illustration 16. Inom yta 3 togs två schakt upp. Jordarten i dessa var lera och bestod av ett tjockare lager matjord, ca 0,5-0,55 m, än inom övriga ytor. Profil från schakt 20, foto mot V.

Illustration 17. I schakt 21 framkom en mörkfärgning/grop med kolstänk men på grund av det osäkra tolkningsläget har denna inte registrerats i KMR. Foto mot NV.

cirka 1 meter stora i ytan. Mot bakgrund av synlig skärvsten och relativt mycket kol i ytan har dessa bedömts som kokgropar. Intialt var begränsningen av anläggning 2 och 3 svår att avgöra varför en begränsad delundersökning av dessa anläggningar företogs. Vid denna visade det sig att anläggning 2 feltolkats. Den var mer begränsad och mellan anläggning 2 och 3 fanns anläggning 7.

Anläggning 1, kokgrop med fyllning av skärvsten, mörk sotig silt och kol i ytan. *Illustration 19.*

Anläggning 2, kokgrop med fyllning av skärvsten, mörk sotig silt och kol i ytan. *Illustration 20 och 21.*

Anläggning 3, kokgrop med fyllning av skärvsten, mörk sotig silt och kol i ytan. Vid den begränsade undersökningen framkom en tät skärvstenspackning på cirka 0,10 meters djup. Fynd av bränd lera och fragment från en möjlig lerplatta. *Illustration 22 och 23*

Anläggning 7, grop med fyllning av brun sand och kol, registrerad som boplatsslämning övrig. Djupet uppskattades till 0,10 meter men botten definition var otydlig. Skillnaden mellan en grävd botten och urlakningspartier i och under anläggningen var svåra att skilja från varandra. I fyll-

ningen framkom keramik med avtryck från ett finger, bränd lera och en möjlig lerkula. *Illustration 20 och 21.*

Anläggning 4 framkom i schakt 15, hård 1 x 0,65 m stor, med fyllning av mörk silt och kol i ytan. Ett begränsat snitt genom anläggningen visade att fyllningen fortsatte minst 0,05 meter. *Illustration 13 och 24.*

Anläggning 5 framkom i schakt 17, hård 3 x 2,5 meter stor, med fyllning mörk siltig sand och kolstänk i ytan. Centralt en tydlig koncentration av kol. Längs kanten finns en ljus sandlins. *Illustration 14 och 26.*

Anläggning 6 framkom i schakt 18, hård 0,75 meter i diameter, med fyllning av mörk sand, kol och skärvsten. *Illustration 15 och 25.*

Anläggning 1, 2, 3, 4, 5 och 7 framkom på ett djup av 0,20-0,25 meter under markytan, det vill säga direkt under matjordslagret. Anläggning 6 framkom på ett djup av 0,45 meter under markytan, även detta under vad som kan tolkas som ett matjordslager. Eftersom detta är högsta punkten på åsen kan erosion uteslutas, troligen har jord påförts i denna del av undersökningsområdet.

Illustration 18. I schakt 6 framkom fyra anläggningar vilka tillsammans kom att utgöra grund för registrering av boplatksområde L2O26:2125. Foto mot V.

Illustration 19. Anläggning 1, kokgrop med riklig mängd skärvsten, framkom i schakt 6 och ingår i boplatsoområde L2O26:2125. Se även illustration 18. Fotot mot S.

Illustration 20. Anläggning 2, kokgrop (t.v.), och 7, grop registrerad som boplatsslämning övrig (t.h), framkom i schakt 6 och ingår i boplatsoområde L2O26:2125. Se även illustration 18 och 21. Foto mot V.

Illustration 21. En begränsad delundersökning av anläggning 2 (t.h) visade att denna feltolkats och egentligen bestod av ytterligare en anläggning, anläggning 7 (t.v.). I denna påträffades fynd av bränd lera, keramik och en möjlig lerkula. Foto mot NO.

Illustration 22. Anläggning 3, kokgrop, framkom i schakt 6 och ingår i boplatsoområde L2O26:2125. Se även illustration 18 och 23. Foto mot S.

Illustration 23. Vid en begränsad delundersökning av anläggning 3 framkom rikligt med bränd lera, sot och skärvsten. Foto mot NO.

Illustration 24. Anläggning 4, härd, framkom i schakt 15 och utgör lämning L2O26:2124. Se även illustration 13. Foto mot SV.

Illustration 25. Anläggning 6, härd, framkom i schakt 18 och ingår i boplats L2O26:2126. Se även illustration 15. Foto mot SO.

Illustration 26. Anläggning 5, härd, framkom i schakt 17 och ingår i boplats L2O26:2126. Se även illustration 14. Foto mot SV.

Fynd

Inom ramen för utredningen framkom 84 fynd, fördelade på 6 fyndposter. Fynden utgjordes av 9 keramikskärvor och 75 stycken bränd lera, vilka togs in för mer noggrann bedömning. Bland lerorna återfanns en möjlig lerkula och ett möjligt fragment från en lerplatta. Samtliga fynd påträffades i schakt 16, anläggning 3 och 7, och redovisas i *bilaga 3*.

Keramik

Keramiken framkom i anläggning 7 och utgörs av en bottenskarva och åtta bukskarvor som bedöms härstamma från samma kärl (fyndnr 1), *illustration 27-29*. Ett avtryck från ett finger på en av keramikskärvorna förmodades inledningsvis vara ett märke efter en gren på ett stycke lerklining men efter en närmare analys av materialet har denna tolkning omprövats då fyndet snarare tycks utgöra ett bottenfragment från samma kärl som den övriga keramiken. Detta kärl har uppskattningsvis varit ungefär 25 cm högt med en intill 2 cm tjock botten och 0,5-1 cm tjocka bukvägg. Utsidan är oxiderad medan insidan och kärnan är reducerad, och kärlet är till-

verkat av en lera som blivit magrad med krossad bergart. Detta är typiskt för kokkärl från äldre järnålder, men liknande kärl förekommer även i gravar från samma tid.¹⁶

Bränd lera

Bränd lera förekom i såväl anläggning 3 (fyndnr 4) som anläggning 7 (fyndnr 2), *illustration 30*. Dessa är mellangrova med rikliga halter av silt samt mindre inslag av sand. Bränningstemperaturen uppskattats till omkring 700-800 grader, men det har inte identifierats några avtryck från exempelvis vidjor eller inslag av organiskt material i lerorna varför det troligtvis kan uteslutas att lerorna har ingått i någon form av ugnskappa eller använts som lerklining. Det troliga är att lerorna har använts som underlag i en ugn eller packning i en hård/kokgrop. Två av lerorna från anläggning 3 avviker från de övriga, *illustration 31*. En av dessa är i en betydligt ljusare, grå nyans (fyndnr 5) än de övriga, rödbrända lerorna och den andra utgör ett möjligt fragment från en lerplatta (fyndnr 6).¹⁷

¹⁶ Brorsson 2026

¹⁷ Brorsson 2026

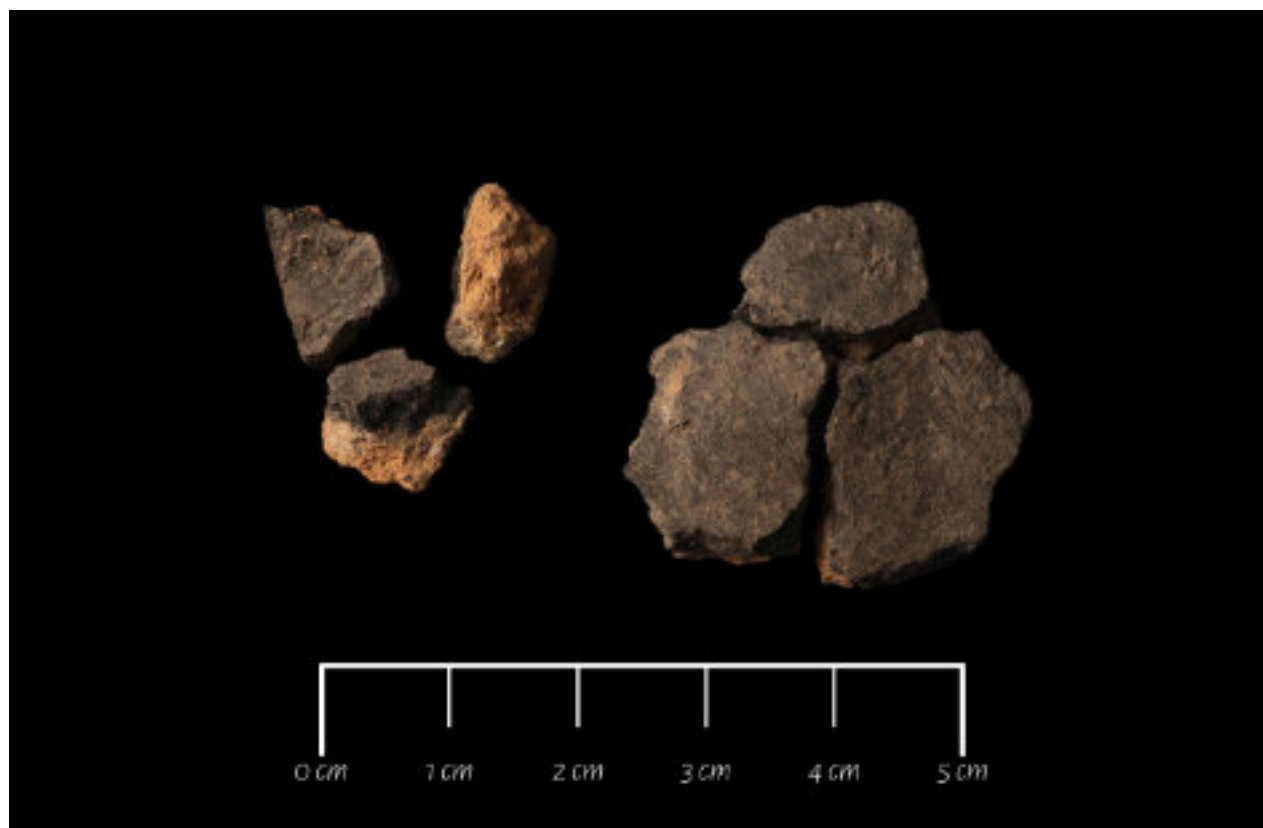

Illustration 27. Bucskärvor från ett kärl från äldre järnålder (fyndnr 1). Tre av skärvorna utgör passbitar med varandra.

Illustration 28. Botten- och buxskärva från ett kärl från äldre järnålder (fyndnr 1). Även dessa utgör passbitar med varandra.

Illustration 29. Bilden visar samma skärvor som illustration 28, här sammanpassade med varandra. I skarven mellan botten- och buxskärvan syns spår från tillverkningen i form av avtryck från ett finger.

Illustration 30. Ett urval av bränd lera från anläggning 3 (fyndnr 4).

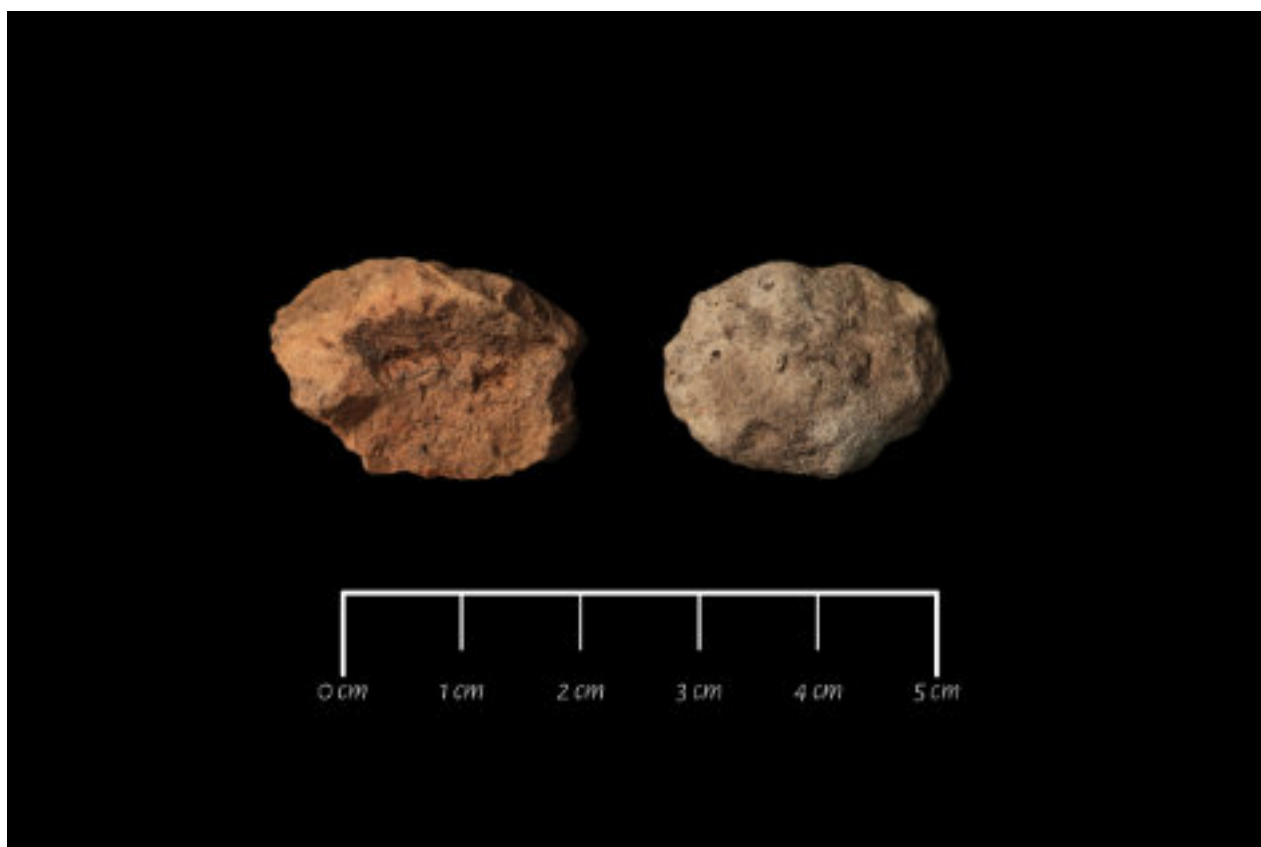

Illustration 31. En av lerorna från anläggning 3 är i en betydligt ljusare, grå nyans (fyndnr 5) än de övriga, rödbrända lerorna. En annan utgör ett möjligt fragment från en lerplatta (fyndnr 6).

Lerkula

I anläggning 7, där även keramik och bränd lera framkommit, fanns en rödbränd lerkula som uppfattas vara medvetet formad (fyndnr 3), *illustration 32*. Denna har en diameter på 10 mm vilket stämmer väl överens med lerkulor från äldre järnålder i Bohuslän som normalt är mellan 9-12 mm i diameter.¹⁸

Lerkulor är en relativt ovanlig fyndkategori och det är hittills inte känt vad de har fyllt för funktion, även om de framförallt har tolkats som lämningar efter någon form av rituell aktivitet eller offerhandling. De påträffas oftast ensamma eller ett fåtal tillsammans men det finns också fyndlokaler med hundratals lerkulor, till exempel i anslutning till några hällristningar i Tossene. Vidare är de vanligast förekommande på boplatser, de flesta daterade till äldre järnålder, men har även återfunnits i såväl gravmiljöer som vid möjliga kultplatser. Enligt Ulf Ragnesten (2005) återfinns lerkulor alltid tillsammans med keramik och ofta med bränd lera, även om det i många fall är oklart om de har framkommit inom samma anläggning eller om dessa olika fyndkategorier påträffats i en vidare kontext.¹⁹

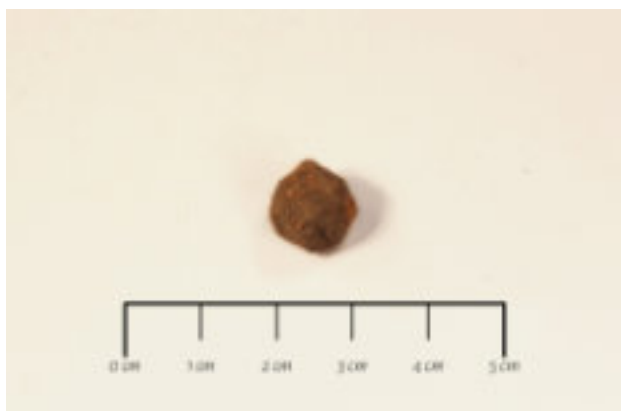

Illustration 32. I anläggning 7, där även keramik och bränd lera framkommit, fanns en rödbränd lerkula som uppfattas vara medvetet formad (fyndnr 3).

Lämningar

Inga lämningar var sedan tidigare registrerade inom utredningsområdet. Tre nya fornlämningar har registrerats som en följd av utredningen, samtliga belägna längs åsryggen (yta 2). Dessa framgår av *bilaga 4* samt *illustration 8*.

L2026:2125, Boplatssområde

Denna lämning har preliminärt avgränsats till ca 10 m i diameter, men dess faktiska utbredning har inte fastställts inom ramen för utredningen. I schakt 6 påträffades fyra anläggningar, varav 3 har registrerats som kokgropar och en boplatslämning övrig (preliminärt tolkad som en grop). Fynd av keramik och bränd lera, varav ett möjligt fragment från en lerplatta och en möjlig lerkula, *illustration 27-32*.

L2026:2126, Boplatss

Denna lämning har preliminärt avgränsats till ca 30x10 m (NV-SO), men dess faktiska utbredning har inte fastställts inom ramen för utredningen. Två härdar påträffades i schakt 17 och 18, ca 19 m ifrån varandra.

L2026:2124, Härd

Denna lämning motsvaras av anläggning 4, vilken framkom i schakt 15. Om den utgör en ensamliggande härd eller en del av en boplatss/boplatssområde har inte fastställts inom ramen för utredningen.

Analysresultat

En lera (fyndnr 5) från anläggning 3 avvek från övriga leror eftersom den hade en vitare nyans vilket skulle kunna indikera en högre halt av kalk (Ca) i materialet. En XRF-analys som utfördes på denna bit samt ytterligare bränd lera visade dock att andelen kalcium i den vita leran var 1 %, medan andelen i de andra lerorna var 2-3 gånger så hög. I övrigt avvek inte lerorna nämnvärt från varandra i kemisk sammansättning. Utifrån analysen kan det konstateras att samtliga brända leror enbart består av silikater, aluminium, kalk och en låg andel järn, vilket betyder att det består av naturligt geologiskt material.²⁰

¹⁸ Brorsson 2026

¹⁹ Ragnesten 2005

²⁰ Brorsson 2026

Tolkning och antikvarisk bedömning

Tolkning

Inom utredningsområdet har tre nya lämningar registrerats men det går i nuläget inte att fastställa hur lämningarna, eller de ingående anläggningarna, förhåller sig till varandra kronologiskt och funktionellt.

Detta gäller inte minst L2026:2124 (anläggning 4, härd), vilken framstår som särskilt svårtolkad.

Inom boplat L2026:2126 ger anläggning 5 intryck av att vara spår från en större brasa och anläggning 6, ingående i samma lämning, skulle möjligtvis kunna utgöra en kokgrop som nyttjats vid flera tillfällen. Ett upprepat bruk kan i sin tur tala för att man har bott här eller utfört andra aktiviteter i nära anslutning till lämningen.

Beträffande anläggningarna inom boplatssområdet L2026:2125 längre söderut är ett par tolkningar möjliga, *illustration 33*. Anläggning 1-3 har registrerats som kokgropar och framstår på ytan som snarlika i såväl fyllning som storlek och form. Vid en begränsad delundersökning av anläggning 3 påträffades tätt packad skärvsten och rikligt med bränd lera. Den brända leran har utsatts för temperaturer på upp emot 700-800 grader och tolkas som underlag i en ugn eller packning i en härd/kokgrop. Detta, tillsammans med den anmärkningsvärt sotiga fyllningen, tyder på att man har eldat väldigt hårt i gropen och uppnått högre temperaturer än vad som är lämpligt vid matlagning.

Anläggningen kan således ha använts i samband med någon form av hantverk, vilket i så fall skulle kunna gälla även anläggning 1 och 2. Mot bakgrund av den resultatlösa metalldetekteringen som föregick schaktningen är det dock inte troligt att det rör sig om något metallhantverk, men det går inte att utesluta att tillverkning av exempelvis keramik har utförts på platsen. Anläggning 7, med betydligt ljusare fyllning än övriga anläggningar, kan i så fall ha utgjort en arbetsyta i anslutning till denna verksamhet. Närheten till anläggning 3, där merparten av den brända leran påträffades, öppnar även upp för möjligheten att delar av en vägg från denna vid något tillfälle har rasat eller plöjts in i anläggning 7. Med tanke på det grunda matjordslagret kan det inte heller uteslutas att det ursprungligen även har funnits en

överbyggnad till anläggningen.

Tilläggas bör att den brända leran inte har bedömts utgöra någon form av lerklining eller ugnskappa, och det kan inte uteslutas att de höga temperaturerna som lerorna utsatts för beror på att de befunnit sig närmast själva eldkällan vid exempelvis matlagning över öppen eld. Huruvida en eventuell lerpäckning bör förstås som ett tecken på att de höga temperaturerna varit avsiktlig eller om syftet varit att begränsa elden har således inte kunnat fastställas. Ytterligare en möjlighet är att anläggningen har fyllt olika funktioner vid olika tillfällen och därmed använts vid såväl hantverksframställning som matlagning.

Det osäkra tolkningsläget öppnar således upp för flera möjliga tolkningar av boplatssområdets funktion och relationen mellan de olika anläggningarna. Under utredningen påträffades inga tydliga lämningar efter boningshus eller annan bebyggelse men mycket talar för att lämningarna representerar en del av den bosättning som sannolikt hört samman med det närbelägna gravfältet. Samtidigt innebär gravfältets närhet, tillsammans med fyndet av den möjliga lerkulan, att det inte kan uteslutas att åtminstone delar av de aktiviteter som ägt rum på platsen haft en närmare anknytning till begravningsriter eller andra handlingar i anslutning till gravfältet. Kokgroparna skulle i ett sådant sammanhang kunna spegla måltider i samband med begravingar eller andra ceremonier, medan fynden i anläggning 7 möjligen representerar en avsiktlig depnering. Materialet ger emellertid inte något entydigt stöd för en sådan tolkning. Lerkulornas funktion är fortfarande oklar och att de främst förekommer i boplatssammanhang från äldre järnålder talar lika väl för att lämningen utgör en del av en bosättning. I detta sammanhang bör också nämnas att den påträffade keramiken har daterats till förromersk järnålder, vilket är något äldre än de undersökta gravhögarna. Dateringarna utesluter emellertid inte att lämningarna speglar olika skeenden i en längre kontinuitet av bebyggelse och gravläggning i området.

Illustration 33. Anläggning 3 (t.v.), 7 (mitten) och 2 (t.h.) låg tätt ihop men hade en fyllning som tydligt skiljde sig ifrån varandra. Foto mot NO.

Kulturmiljön Västra Bullarestranden

Utredningsområdet ingår i den kommunala kulturmiljön och riksintresse KO57, *Västra Bullarestranden*. Riksintresset sammanfattas med sakorden fornlämnings-, kyrko- och gårdsmiljö. Uttrycket för riksintresset utgörs bland annat av gravfält från järnåldern, medeltidskyrkor och agrar bebyggelse i form av storgårdar och bybildningar. Även Östad som administrativt centrum utgör ett särskilt uttryck.

I en analys av föreslagna Lis-områden gjordes följande analys: Östad är därmed ett lämpligt område för ytterligare förtätning och expansion, om denna ansluter till nuvarande bebyggelsestruktur. Framförallt åt söder kan Östad utvecklas ytterligare utan att detta påverkar landskapsbilden i negativ bemärkelse.²¹

Den planerade tillkommande bebyggelsen ansluter till befintlig bebyggelse inom samhället Östad. Innan den arkeologiska utredningen berörde den inte heller någon känd fornlämning. Kulturlandskapet bedömer därför att den föreslagna förtätningen av bebyggelse inom södra delen av Östad inte medför någon påtaglig skada på riksintresseområdet och dess värdekärnor.

Antikvarisk bedömning

De lämningar som registrerats inom ramen för utredningen (L2026:2124, L2026:2125 och L2026:2126) bedöms samtliga som fornlämningar. Ytterligare antikvariska åtgärder krävs om dessa, inklusive fornlämningsområde, ej kan undantas från exploateringen.

Värdering av måluppfyllelsen

Fältarbetet genomfördes enligt plan men blev något kortare än den beräknade. Detta kan förklaras med att kostnadsberäkningen tog höjd för att utredningen skulle utföras under vintermånaderna. Nu kom den att utföras i slutet av april varför möjligheterna att effektivt utföra arbetet var goda. Istället tillkom mer ingående analyser samt XRF av de framkomna fynden inom L2026:2125, vilket inte fanns med i den ursprungliga undersökningsplanen.

Förslag på ytterligare åtgärder

Fornlämningarna bör i första hand få kvarligga. I det fall detta inte är möjligt, bör samtliga registrerade lämningar omfattas av ytterligare antikvariska åtgärder. Spridningsbilden av de anläggningar som påträffades under utredningen indikerar att aktiviteter kan ha ägt rum längs

²¹ Jacobsson m fl 2015

hela åsryggen varför de enskilda fornlämningarna är tämligen svåravgränsade. Kulturlandskapet anser därför att hela yta 1 bör ingå i ett sammanhängande förundersökningsområde. För att underlätta för en bra schaktplan bör det finnas med ett inledande steg med MK-analys, alternativt kan de redan intagna proverna från utredningen analyseras som en komplettering till denna.

Utifrån utredningsresultaten föreslås att en framtida förundersökning belyser huruvida anläggningarna inom L2026:2124 och L2026:2126 representerar ensamliggande, tillfälliga aktiviteter eller utgör delar av ett sammanhängande boplatssområde eller en huslämning. Vidare bör verksamheten inom L2026:2125 utredas närmare, bland annat genom att klarlägga om ytterligare anläggningar finns i anslutning till den nuvarande avgränsningen samt vilken funktion boplatssområdet har haft. Markkemiska analyser och 14C-dateringar av de framkomna anläggningarna bedöms utgöra viktiga steg för att belysa dessa frågor.

Utredningens övergripande frågeställning har kretsat kring var de gårdar som gett upphov till gravfälten varit belägna. De lämningar som identifierades vid utredningen utgör ett viktigt källmaterial för att belysa just bosättning, resursutnyttjande och aktivitetsmönster i området. En framtida förundersökning bör därför inte enbart syfta till att avgränsa lämningarna inför fortsatt planering och antikvarisk hantering, utan även till att stärka kunskapen om den förhistoriska bebyggelseutvecklingen i Bullaren och det berörda riksintresset för kulturmiljövård.

Lagstiftning

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens (MB) generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

KML syftar till att skydda och vårda kulturmiljöer. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön (KML kap 1).

Inom begreppet miljö i MB ryms även kulturmiljö. MB:s hänsynsregler ställer krav på att undvika skador på områden och miljöer som innehåller kulturvärden (MB kap 1). Även övriga kulturhistoriska lämningar omfattas av det generella skydd för kulturmiljön som ges i MB. MB ger också möjlighet att ställa krav på att en verksamhetsutövare ska utföra kompensationsåtgärder för eventuell skada som uppstår (MB kap 2). En arkeologisk undersökning enligt KML är inte att betrakta som en kompensationsåtgärd i lagens mening.

Källor

Litteratur

Bark, Rune	2005	<i>Arkeologisk förundersökning, Tingvall 2:1, Naverstads socken, Tanums kummun.</i> Bohusläns museum, Rapport 2005:83
Dialekt- ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg	1938	<i>Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XVIII. Ortnamnen i Bullarens härad.</i>
Holmberg, Axel Emmanuel	1843a	<i>Bohusläns historia och beskrifning</i>
Holmberg, Axel Emmanuel	1843b	<i>Berättelse om anställd undersökning af några ättehögar uti Nafverstad Pastorat af Bohus Län.</i> Runa: en skrift för fädernelandets fornvänner (Häfte 3)
Jacobsson, Oscar, Wingård, Cecilia & Swedberg, Stig	2015	<i>Landskap i Bullaren. Detaljerad landskap- och områdesanalys.</i> Kulturlandskapets rapporter 2015:7.
Jonasson, Fredrik; Wingård, Cecilia; Jacobsson, Oscar; Swedberg, Stig	2014	<i>Bebyggelsestrukturförändring i Bullaren under 1900-talet.</i> Kulturlandskapet rapporter 2014:9
Peterson, Johan	2025	<i>Utredning i Östad, Arkeologisk utredning, Östad 1:77 m.fl., Naverstads socken, Tanums kommun.</i> Bohusläns museum, Rapport 2025:05
Swedberg, Stig; Jacobsson, Oscar, Wingård, Cecilia, Jonasson, Fredrik	2014	<i>Landskap i Bullaren – Översiktlig landskapsanalys.</i> Kulturlandskapet rapporter 2014:8
Swedberg, Stig	2018	<i>Arkeologisk utredning inom Backa 1:5 m fl samt besiktning av Naverstad 273:1, Tanum kommun, Västra Götalands län - Stridsvärn från historisk tid.</i> Kulturlandskapet rapporter 2018:10

Digitala källor

Göteborgs stadsmuseums samlingar	Calotta, https://samlingar.goteborgsstadsmuseum.se/carlotta/web/
Kulturmiljöregistret	Fornsök, https://app.raa.se/open/fornsok/
Lantmäteriets historiska kartor	Lantmäteriet, https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/detailed
Sveriges geologiska undersökningar	SGU, https://www.sgu.se/produkter-och-tjanster/kartor/kartvisaren/jordkartvisa/re/

Personlig kommunikation

Brorsson, Torbjörn	2026	Skriftlig och muntlig analys/konsultation angående fyndmaterialet från utredningen
--------------------	------	--

Kartor

Lantmäteriet	1801	Storskifte på inägor
Lantmäteriet	1845	Laga skifte
Lantmäteriet	1938	Ekonomiska kartan

Övriga källor

Länsstyrelsen i Västra Götaland	2017	<i>Åtgärdsområde Enningdalsälven.</i> VaKul Etapp II (Vattenförvaltning och kulturmiljö)
Länsstyrelsen i Västra Götaland	1987	<i>Värdebeskrivning för riksintresse för kulturmiljövården i Västra Götalands län. Västra Bullarestranden [O 57] (Mo och Naverstad sn)</i>

Bilagor

Bilaga 1 - Enheter

Bilaga 2 - Anläggningar

Bilaga 3- Fyndlista

Bilaga 4 - Lämningar

Bilaga 1- Enheter

Yta	Typ	Nr	Längd (m)	Bredd (m)	Minsta dj (m)	Största dj (m)	Jordart	Beskrivning (mått i meter)	Anl	Fynd	Prov	Lämningsnr
1	Schakt	1	5	2,5	0.25	0.25	Siltig lera	o-0,20 humös silt; därunder ljus siltig lera.	-	-	-	
1	Schakt	2	6	3	0.3	0.3	Siltig lera	o-0,25 humös silt; därunder ljus siltig lera.	-	-	-	
1	Schakt	3	6	3	0.3	0.3	Siltig lera	o-0,25 humös silt; därunder ljus siltig lera.	-	-	-	
1	Schakt	4	5,5	3	0.25	0.25	Siltig lera	o-0,25 humös silt; därunder ljus siltig lera. I botten en ca 0,6 m stor mörkfärgning med kolstänk.	-	-	-	
1	Schakt	5	6	3	0.3	0.3	Siltig lera	o-0,25 humös silt; därunder ljus siltig lera. Tydliga plogspår i schaktbotten.	-	-	-	
2	Schakt	6	8	3	0.2	0.25	Siltig sand	o-0,20 humös siltig sand; därunder ljus siltig sand	Ja	Ja	Ja	L2026:2125
2	Schakt	7	6	3	0.3	0.3	Siltig sand	o-0,25 humös sand; därunder ljus siltig sand med kolstänk mot botten samt enstaka skärersten.	-	-	Ja	
2	Schakt	8	6	3	0.3	0.3	Siltig sand	o-0,25 humös silt; därunder ljus siltig sand.	-	-	-	
2	Schakt	9	6	3	0.2	0.25	Silt	o-0,25 humös silt; därunder ljus silt. Något sandigare silt i väst.	-	-	-	
2	Schakt	10	6	3	0.3	0.3	Siltig sand	o-0,25 humös silt; därunder ljus siltig sand.	-	-	Ja	
2	Schakt	11	6	3	0.25	0.3	Silt	o-0,25 humös silt; därunder ljus silt.	-	-	-	
2	Schakt	12	6	3	0.2	0.25	Silt	o-0,25 humös silt; därunder ljus silt. Lerig silt i norr och sandig silt i syd.	-	-	-	
2	Schakt	13	5,5	3	0.25	0.35	Siltig lera	o-0,30 humös siltig lera; därunder ljus siltig lera.	-	-	-	
2	Schakt	14	6	3	0.25	0.3	Silt	o-0,25 humös lerig silt; därunder ljus silt.	-	-	-	
2	Schakt	15	6	3	0.25	0.3	Silt	o-0,25 humös silt; därunder ljus silt.	Ja	-	Ja	L2026:2124
2	Schakt	16	6	3	0.3	0.3	Siltig lera	o-0,25 humös silt; därunder ljus siltig lera.	-	-	Ja	
2	Schakt	17	6	3	0.3	0.3	Siltig sand	o-0,25 humös siltig sand; därunder ljus siltig sand.	Ja	-	Ja	L2026:2126
2	Schakt	18	5,5	3	0.5	0.5	Sand	o-0,45 humös sand; därunder ljus sand.	Ja	-	Ja	L2026:2126
2	Schakt	19	5,5	3	0.25	0.3	Siltig sand	o-0,25 humös sand; därunder ljus siltig sand.	-	-	Ja	
3	Schakt	20	6	3	0.6	0.6	Lera	o-0,55 humös lera; därunder ljus lera.	-	-	-	
3	Schakt	21	6	3	0.2	0.6	Lera	o-0,50 humös lera; därunder ljus lera. I botten en ca 0,6 m stor mörkfärgning med kolstänk.	-	-	Ja	

Bilaga 2- Anläggningar

Anl nr	Hemvist	Typ	Djup u markyta	Beskrivning	Undersöknings-status	Möh
1	Schakt 6	Kokgrop	0,25	Rund, 0,8 m i diameter. Fyllning av skärersten, mörk sotig silt och kol i ytan. Anläggningen delvis i schaktkant, varför formen är uppskattad. Kolprov.	Ej undersökt	84
2	Schakt 6	Kokgrop	0,25	Rund, möjligen rektangulär, 1 m i diameter. Fyllning av skärersten, mörk sotig silt och kol i ytan. Kolprov.	Ej undersökt	84
3	Schakt 6	Kokgrop	0,20	Rund, 1 m i diameter. Fyllning av av skärersten, mörk sotig silt och kol i hela den undersökta delen. Skärvtanen uppträder knappt 0,10 meter under avbaningsytan och är på denna nivå tätt packad. Anläggningen delvis i schaktkant, varför formen är uppskattad. Fynd av bränd lera och fragment från en möjlig lerplatta.	Delundersökt	84
4	Schakt 15	Härd	0,25	Oval, 1 x 0,65 m stor. Fyllning av mörk silt med kolstänk och större kolbitar. Ett mindre snitt visade att den hade ett djup på 0,05 meter. Kol- och markemiprov.	Ej undersökt	82
5	Schakt 17	Härd	0,25	Oregelbunden men huvudsakligen oval, 3 x 2,5 m stor. Mörk siltig sand med kolstänk. Centralt i anläggningen fanns en tydlig kol/sotkoncentration, ca 0,30 m i diam. Ljus sandlins längs ytterkant. Anläggningen delvis i schaktkant, varför formen är uppskattad. Kol- och markemiprov.	Ej undersökt	81
6	Schakt 18	Härd	0,45	Rund, 0,75 m i diameter, möjligen något skadad i östra delen. Mörk sand med kol och skärvtanen framförallt i västra delen.	Ej undersökt	82
7	Schakt 6	Grop	0,30	Rund till oval, uppskattat mått 0,75 x 0,60, cirka 0,10 m djup. Brun sand med kol, endast några mindre skärvtanenar. Botten otydlig men kanske svagt skålad. Tydliga urlakningslager i profilen under anläggningen. Tydlig avgränsning mot A3 något mindre tydlig mot A2. Den skilda fyllningen gör det dock möjligt att bestämma gränsen. Fynd av keramik, bränd lera och en möjlig lerkula.	Delundersökt	84

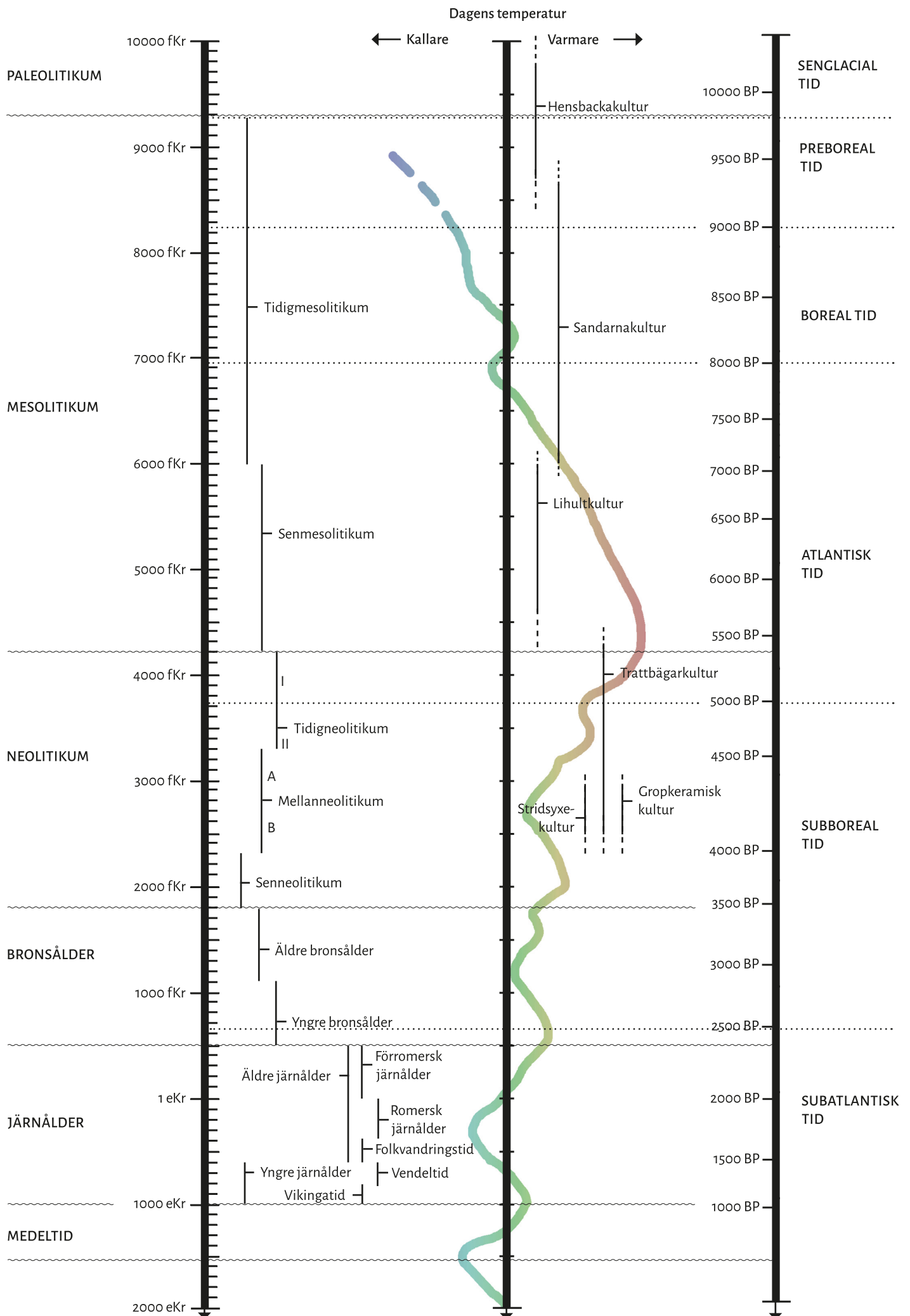
Bilaga 3 - Fyndlista

Fyndlista. RAÄ: L2026:2125. Fastighet: Östad 1:9 m.fl., Naverstads socken, Tanums kommun, Västergötalands län. Bohuslän. Uppdragsnr: 202600041. Ist dnr: 45847-2025. Arkeologisk utredning (AUT). Utförare: Kulturlandskapet. Projekt nr 26031.

Fynd nr	Material	Sakord	Undertyp	Hemvist	Anläggning	nr	Antal	Vikt (g)	Kommentar	Del	Färg	Datering	Fyndstatus
1	Keramik	Kärl		Anläggning	7	9	58,2		2 större skärvor, ca 35x40 mm stort och 10-20 mm tjock (30,8 g) resp. 30x30 mm stort och 10 mm tjock (16,7 g). Dessa är passbitar med varandra och utgör ett botten- och ett bukfragment med avtryck från ett finger. 7 mindre bukskärvor, ca 5-20 mm och 5-10 mm tjocka (totalt 10,7 g), varav minst tre är passbitar med varandra. Samtliga skärvor bedöms ha tillhört samma kärl, uppskattningsvis 25 cm högt, och utgörs av gods med tydlig magring av krossad bergart. Utsidan är oxiderad medan insidan och käman är reducerad.	Buk + Botten	Rödgul utsida (oxiderad) och svart insida (reducerad)		Tillvaratagen
2	Lera	-	Bränd lera	Anläggning	7	16	38,5	(inklusive lerkulan i fynd nr 3)	Leror, varav 1 st 40 mm stor, 3 st 20-30 mm stora, 4 st 10-20 mm stora och 8 st >10 mm stora. Möjligtvis magrade men inga avtryck från vidjor eller inslag av organiskt material. Bränningstemperaturen uppskattas till 700-800 grader.	-	Rödgul	-	Tillvaratagen
3	Lera	Lerkula?	Bränd lera	Anläggning	7	1	-		Möjlig lerkula, 10 mm i diameter. Uppfattas vara medvetet formad.	-	Rödgul	Äldre järnålder	Tillvaratagen
4	Lera	-	Bränd lera	Anläggning	3	56	65,9		Leror, varav 12 st 20-30 mm stora, 27 st 10-20 mm stora och 17 st >10 mm. Möjligtvis magrade men inga avtryck från vidjor eller inslag av organiskt material. Bränningstemperaturen uppskattas till 700-800 grader.	-	Rödgul	-	Tillvaratagen
5	Lera	-	Bränd lera	Anläggning	3	1	5,7		Bränd lera, ca 25 mm stor. Avviker i nyans från övriga leror.	-	Ljusgrå	-	Tillvaratagen
6	Lera	Lerplatta?	Bränd lera	Anläggning	3	1	4,1		Bränd lera, ca 25 mm stor, med skarv. Möjligt fragment av en lerplatta. Ej magrad.	-	Rödgul	-	Tillvaratagen

Bilaga 4- Lämningar

Lämningsnr	Anläggningar	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
L2026:2125	A1-3 och A7	Boplatssområde	Boplatssområde, ca 10 m i diameter, bestående av 3 ovala kokgropar, en grop (registrerad som boplatslämning övrig) samt fynd av keramik och bränd lera. Kokgroparna är intill 0,9x0,7 m och minst 0,15 m djupa. Tätt skärvstenspackning samt rikligt med sot och kol. Fynd av bränd lera i en av kokgroparna. Gropen är ca 0,8x0,6 m med otydlig botten, möjligen skålformad. Enstaka skärvsten samt kol och sot. Fynd av bränd lera/lerklining och keramik. Belägen i åker i vall.	Fornlämning
L2026:2126	A5 och A6	Boplats	Boplats, ca 30x10 m (NV-SO), bestående av två härdar. Den ena härdan, belägen i boplatsens nordvästra del, är ca 0,75 m i diameter och tydligt avgränsad i väst av skärvstenspackning. Avgränsningen åt öst är mer diffus och framstår som något utsmetad. I övrigt bestående av mörk, sotig sand och kol. Den andra härdan, belägen i områdets sydöstra del, är 3x2,3 m (NNO-SSV). I anläggnings centrala del finns en tydlig koncentration av kol och sot, ca 0,3 m i diameter. I övrigt bestående av mörk, sotig sand och kol. Längs anläggningens ytterkant finns en ljus sandlins, troligt urlakningslager. Belägen i åker i vall.	Fornlämning
L2026:2124	A4	Härd	Härd, oval, 1,2x0,65 m och 0,5 m dj. Sot och kol i hela anläggningen. Belägen i åker i vall.	Fornlämning

Östad 1:9 m.fl., Naverstad socken, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning – Metalltida boplatsslämningar

Under ett par soliga dagar slutet av april 2026 genomförde Kulturlandskapet en arkeologisk utredning inför planerad detaljplan i Östad. Utredningen resulterade i att en härd, en boplatz och ett boplatzområde registrerades i Kulturmiljöregistret. Vid en begränsad delundersökning av två av anläggningarna framkom keramik från äldre järnålder, bränd lera och en möjlig lerkula. Lämningarna representerar sannolikt en del av den bosättning som hört samman med de många gravfälten i området.

www.kulturland.se